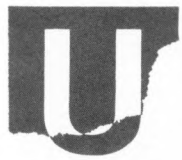

ZBIRKA CRTEŽA HRVATSKIH UMJETNIKA U NACIONALNOJ I SVEUČILIŠNOJ BIBLIOTECI U ZAGREBU

Nela Schmidichen

Nacionalna i sveučilišna biblioteka

Zagreb

jesen 1918. godine razmatra se potreba osnivanja Grafičke zbirke kao sastavnog dijela Sveučilišne knjižnice. Poticaj razmatranjima bila je preporuka Povjereništva za bogoštovlje i nastavu, kojom se zahtijeva pokretanje priprema za osnivanje zbirke

prema uzoru na ostale svjetske nacionalne biblioteke, koje u svom sastavu imaju organizirane specijalne zbirke grafika i crteža.¹

Formiranje takve zbirke u biblioteci proizlazi iz činjenice da crteži i grafički listovi nisu (u pravilu) galerijska i muzejska građa namijenjena izlaganju, već se građa pohranjuje na način zatvorenog čuvanja a daje se korisnicima na upotrebu u specijaliziranim čitaonicama pod određenim uvjetima.

Temeljem te inicijative 28. listopada 1918. održana je inicijativna sjednica posebno imenovanog Odbora Biblioteke na kojoj se donosi načelna odluka o osnivanju Grafičke zbirke u sklopu Sveučilišne biblioteke sa zadatkom prikupljanja, obrade i čuvanja grafičkih radova svjetskih i domaćih grafičara s posebnim naglaskom stvaranja fundusa grafičkih radova suvremenih hrvatskih umjetnika.

Razložnost inicijative bila je potaknuta i činjenicom da je u pohranu Sveučilišnoj knjižnici Prvostolni Kaptol dao značajnu zbirku grafičkih listova (otprilike 10.000) Johanna Weikharda Valvasora, koju je 1690. godine otkupila Zagrebačka nadbiskupija u čijem je vlasništvu ona i danas.²

Za prvog voditelja zbirke imenovan je 21. svibnja 1919. dr. Artur Schneider, redoviti profesor povijesti umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Dana 18. prosinca 1919. zbirka dobiva i vlastiti Statut.

Djelatnost prof. Artura Schneidera u prvim godinama ogleđa se u zalaganju i nastojanju da stvori početni fundus zbirke. Uz nabavu znatnog broja grafičkih listova inozemne produkcije dr. Schneideru uspijeva u kratko vrijeme sakupiti znatan broj grafičkih radova i crteža domaćih stvaralaca, koji su se odazvali molbi za sudjelovanjem u stvaranju fonda zbirke te su bez novčane naknade poklonili svoje recentne radove. Bili su to: Vilko Gecan, Anka Krizmanić, Miljenko Gjurčić, Marijan Trepše te članovi inicijativnog Odbora Ljubo Babić, Tomislav Krizman i Menci Klement Crnčić.

U razdoblju od osnutka do 1921. godine nabavljene su 864 jedinice grafičkih listova i crteža. U idućim godinama Zbirka se popunjuje redovitim otkupima, nabavom, darovima zadržavajući se na izboru u pravilu originalne autorske produkcije, uz manji broj primjeraka grafičkih radova stranih autora. Godišnji broj prinova nije velik (u prosjeku 20 jedinica godišnje) što je vjerojatno bila posljedica ograničenih novčanih sredstava za otkup a i neostvarenoga zamišljenoga kontinuiteta suradnje s umjetnicima. U ratnom razdoblju 1941–1945. gotovo se potpuno prekida smišljeno upotpunjavanje fonda te smanjenje suradnje zbirke s korisnicima. Godine 1945. grafička zbirka ima 2292 jedinice crteža i grafičkih listova.

U poslijeratnom razdoblju odlukom tadašnjeg ministra prosvjete Ante Vrkljana Grafičku zbirku je trebalo prenijeti u Jugoslavensku akademiju

znanosti i umjetnosti u Zagrebu iako bi ostala vlasništvo Sveučilišne knjižnice. Grgo Gamulin, profesor povijesti umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, u funkciji v. d. načelnika Ministarstva prosvjete bio je inicijator te odluke. Inzistirao je na tome da se osnuje jedinstvena Grafička zbirka u Zagrebu u kojoj bi bio sakupljen sav grafički materijal iz svih kulturnih i znanstvenih institucija u Zagrebu. Zbirka bi bila smještena u prostorijama Zrinjski trg 12 (Moderna galerija). Njegovoj namjeri se usprotivio tadašnji direktor Sveučilišne knjižnice Matko Rojnić³, ali je Zbirka unatoč protestu uprave Knjižnice predana u ožujku 1947. godine Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti. U sastavu JAZU ostala je do siječnja 1957. godine kao paralelna zbirka Kabineta grafike.

Međutim, kako je uloga i djelatnost Zbirke bila prvenstveno orijentirana na potrebe nastavnog edukacijskog i znanstvenog rada Sveučilišta u Zagrebu i kako je zbog toga opseg i karakter građe bio širi od okvira strogo umjetničke grafike (uz crteže i grafičke listove već u prethodnom razdoblju počeli su se sakupljati faksimili, reprodukcije i radovi kombiniranih tehnika na papiru od gvaševa, tempera, akvarela do kolaža).

Zbirka je odlukom sjednice Odjela za likovne umjetnosti JAZU od 11. siječnja 1957. (predsjedao akademski slikar Jerolim Miše) vraćena Sveučilišnoj knjižnici.⁴ Međutim, Valvasorova zbirka ostala je u sastavu Kabineta grafike JAZU temeljem novog ugovora o pohrani između Prvostolnog Kaptola i Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. U to vrijeme (od 1948. do 1957. godine) voditelj grafičke zbirke bio je dr. Bratanić. Njegovim zalaganjem i nabavom fond crteža i grafičkih listova u Zbirci povećao se za 1064 jedinice.

Od domaćih autora u ovoj skupini najranijih crteža nalaze se skice dr. Izidora Kršnjavoga, arhitekta Martina Pilara, Augusta Posilovića.

Niz malih skica-kopija djela talijanskih renesansnih majstora i baroknih umjetnika Holandije, Izidor Kršnjavi je izradio u pomanjkanju reprodukcija u boji za potrebe studenata studija povijesti umjetnosti koji nisu tada imali mogućnost analize originalnih djela.

Arhitekt Martin Pilar sudjelovao je s Hermanom Bolléom u izgradnji (obnovi) Zagrebačke katedrale. Godine 1892. osniva vlastiti arhitektonski biro te projektira i gradi niz značajnih objekata stambene arhitekture u donjem Zagrebu (Donji grad). U zbirci postoje nacrti, skice, bilježnice sa crtežima arhitektonskih detalja, ali i velik broj crteža studija ruralne arhitekture. Od Augusta Posilovića slikara-crtača zastupnika tzv. nacionalnog stila Zbirka posjeduje znatan broj crteža-skica za oltarne slike (Marija Bistrica, Kraljev Vrh) te crteže projekata koji uglavnom nisu bili izvedeni.

Svi ti crteži najstarijeg razdoblja prezentnog u zbirci imaju prvenstveno značenje kao vrijedna zanimljiva dokumentacija kulturološke razine sredine, a znatno manje kao izvorni umjetnički artefakti.

Razdoblje prvog decenija 20. stoljeća prezentirano je u Zbirci nizom radova originalnih crteža i grafičkih listova Tomislava Krizmana, Menci Klementa Crnčića, Miroslava Kraljevića, Josipa Račića, Otona Ivekovića, Mirka Račkog. Broj radova svih tih autora je dovoljan da se može govoriti o crtačkom opusu pojedinaca. Nažalost, radovi ostalih značajnih autora tog vremena nisu u primjerenom broju. Tako zbirka posjeduje samo nekoliko crteža Nikole Mašića, Ivana Tišova, Vlahe Bukovca, a uopće nema crteža Celestina Medovića, Adolfa Waldingera, a i djela ostalih autora tog razdoblja su malobrojna ili ih uopće nema.

Razdoblje između dva rata bilo je razdoblje snažnog razvoja hrvatskog slikarstva. Naročito interesantne i značajne su bile dvadesete godine, kada se formiraju jake ličnosti i stvaraoци širokog likovnog senzibiliteta, odgojeni i formirani ili pod utjecajem srednjoevropskoga likovnog kruga tzv.

Münchenske škole, ili pod utjecajem dinamičkih snažnih kretanja likovnog života Pariza. Oba utjecaja pojavljuju se vrlo određeno u radovima pojedinih grupa stvaraoca.

Tako münchenki krug u zbirci predstavljaju Vladimir Becić, Josip Račić, Miroslav Kraljević, Oskar Herman, dok parišku školu predstavljaju svojim djelima Vilko Gecan, Marijan Trepše, Milivoj Uzelac.

Zasebnu grupu autora predstavlja tzv. grupa »Medulić«, koja uzima za osnovu slikarskog prosedeu ideju panslavizma i narodnoga heroizma. Slikarstvo te grupe stvaralaca zastupljeno je djelima Ivana Meštrovića, Joze Kljakovića, Tomislava Krizmana.

Ponajbolji radovi dvadesetih godina u fondu Zbirke bez sumnje su izvanredni crteži Vilka Gecana i Marijana Trepše, koji se mogu svrstati u najljepše primjere crteža ekspresionizma u slikarstvu Hrvatske.

Ilustracije Milivoja Uzelca za tekstove Miroslava Krležu mogu se smatrati ponajboljim opusom među ilustracijama tog razdoblja.

Posebnu pažnju zavređuje ciklus akvarela Ljube Babića »S puta po Španjolskoj« 1920. godine – 33 crteža malog formata snažne likovne ekspresije, monumentalne snage u izrazu, snažnog emotivnog naboja (djelomice objavljeni u časopisu »Savremenik« Zagreb, 1921).

Početak tridesetih godina Zbirka u nastojanju praćenja recentne produkcije kupuje i nastoji nabaviti crteže mladih talentiranih umjetnika, koji su svojom pojavnošću u likovnom životu Zagreba predstavljali točke izrazitog razvoja u slikarstvu i grafičkoj djelatnosti. Imena kao što su Vjekoslav Parać, Antun Motika, Omer Mujadžić, Oton Postružnik, Jerolim Miše, Frano Šimunović, Edo Kovačević, Ivo Režek, Krsto Hegedušić... zastupljena su u zbirci karakterističnim crtačkim radovima u različitim tehnikama slikarskog izražavanja. Međutim broj crteža pojedinih autora je ipak relativno skroman tako da se radovi ne mogu definirati kao zaokružene razvojne cjeline, već su u stvari indikacija slikarskoga likovnog potencijala uz određeni broj kapitalnih djela za povijesnu profilaciju autora.

U razdoblju od 1930. do 1940. godine Zbirka se popunjava povremenim nabavkama ograničenog broja, prvenstveno zbog ograničenih materijalnih mogućnosti, pa se tako nije ostvarilo sistematsko promišljeno popunjavanje fundusa u smislu stvaranja povijesno jasne profilacije Zbirke. Ratne godine tu situaciju su pogoršale još izrazitije.

Poslijeratne godine za Zbirku su godine nedefiniranog statusa, što je imalo nepovoljnog odraza i u mogućnostima i potrebama nabave građe. U sklopu namjera stvaranja Centralne grafičke zbirke oblikuje se i formira Kabinet grafike JAZU uz nedefiniranu vezu Grafičke zbirke Sveučilišne biblioteke i novoformiranoga Kabineta. Ipak je jasna namjera bila stvoriti fundus umjetničke crtačke i grafičke građe kao cjelovitog fonda umjetničke djelatnosti na tom području. Kabinet grafike sakuplja i pohranjuje samo crteže »klasičnog« karaktera (olovka, tuš, akvarelirani tuš, ugljen) i grafičke listove. Početni fond Kabineta grafike oblikovao se iz fondova galerija Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Tako se u početnom fondu Kabineta našao veoma dragocjen materijal u relativno velikim zaokruženim cjelinama. Naprimjer, 279 crteža Miroslava Kraljevića, 210 crteža Nikole Mašića, 180 crteža Rudolfa Valdeca, 173 crteža Ive Kerdića, 150 crteža Mencija Klementa Crnčića, 142 crteža Mirka Račkog. U Kabinetu grafike nalaze se i djela autora koji nisu uopće zastupljeni u Grafičkoj zbirci kao naprimjer: Julio Clovio, Robert Frangeš, Ignjat Job, Celestin Medović, Alma Orlić, Dalibor Parać, Marko Rašica, Kamilo Ružička, Adolf Waldinger, te niz radova žena slikarica Leopoldine Auer, Trude Braun, Eme Bursać, Agnes Drašković, Marije Drašković, Žive Kraus, Jasne Maretić itd.

Od 1960. godine zbirka kao Grafička zbirka Nacionalne i sveučilišne biblioteke proširuje svoju djelatnost u okviru i smislu općih djelatnosti i zadataka Biblioteke, u odnosu na sadržaj građe, obradu građe, nabavu građe i načina komuniciranja prema korisnicima građe. Zbirka sadrži osim građe umjetničke produkcije i građu dokumentarnoga karaktera. Uz zbirku crteža i grafičkih listova u Zbircu se uvrštavaju ilustrirani plakati, razglednice, ex librisi, ovice knjiga, fotografije, katalozi umjetničkih izložbi, kalendari s reprodukcijama i ostala grafičko-dokumentacijska građa. U funkciji Nacionalne i sveučilišne biblioteke Grafička zbirka ima zadatak pohrane, obrade i organiziranja korištenja sve tzv. neknjižne građe (non book material). U takvom rasponu građe redoviti priliv je velik. Posebno se to odnosi na građu koja dolazi u Grafičku zbirku zakonom o obveznom primjerku. Međutim, zbirka crteža i umjetničke grafike i dalje je određena nabavnom politikom Zbirke usmjerena i na kupnju i na nabavu putem poklona, a posebno na provedenu stalnu vezu s likovnim stvaraocima, grafičarima, akademskim slikarima i dizajnerima u cilju sakupljanja cjelina njihovih radova kao dokumenta autorske ličnosti.

U sastav Grafičke zbirke ulazi godišnje 400 grafika i crteža, 2000–4000 razglednica, 2000 plakata, 1000 ovitaka knjiga, 1500–2000 kataloga izložbi te ostali poveći broj dokumentacijskog materijala kao što su fotografije, albumi, čestitke, reprodukcije i sl.

U funkciji prerastanja Zbirke u jedinicu bibliotečno-informacijske djelatnosti Biblioteke Zbirka uklapajući se u opće funkcije NSB uz izgradnju nacionalnog fonda i grafičko-dokumentacijske građe razvija informacijsku-referalnu djelatnost te u okviru Bibliotečno-informacijskog sistema SR Hrvatske djeluje kao matična jedinica za područje grafičke djelatnosti. U tom smislu Zbirka surađuje sa srodnim organizacijama (bibliotekama, muzejima, galerijama) u koordinaciji nabave, obrade, informacijsko-referalne djelatnosti.

U sklopu edukativno-kulturno-informacijske djelatnosti Zbirka izdaje likovne monografije iz građe svojeg fonda. Na temelju svojih fondova Zbirka sustavno priređuje izložbe u zgradi Biblioteke i sudjeluje svojom građom na izložbama izvan Biblioteke.

Kao matična jedinica za područje grafičke djelatnosti Zbirka omogućava i daje znanstveno-stručne informacije za potrebe znanstvenog i stručnog rada. U tu svrhu u Zbirci je formirana priručna biblioteka koja obuhvaća sljedeće skupine i podskupine:

I. Opći i specijalni priručnici:

- a) enciklopedije,
- b) bibliografije,
- c) stručna kazala, popisi (indexi),
- d) priručnici za terminologiju,
- e) stručni rječnici,
- f) povijest grafičkih tehnika,
- g) tehnologija grafičkih tehnika,
- h) simboli u umjetnosti,
- i) vodeni znakovi,
- j) adresari srodnih institucija,
- k) adresari grafičkih zbirki,
- l) adresari voditelji zbirki,
- m) katalozi aukcionara i cjenici na aukcijama,
- n) popisi reprodukcija.

II. Znanstveni i stručni radovi

- a) znanstveni i stručni radovi iz povijesti umjetnosti (značajna djela za pojedine umjetničke epohe i razdoblja),
- b) građa vezana za povijest Biblioteke i Zbirke, građa vezana za fond Zbirke,

c) periodičke publikacije vezane uz građu Zbirke ili u vezi s organizacijom drugih srodnih zbirki.

Danas Zbirka tako konceptijski postavljena raspolaze građom koja osigurava u znatnoj mjeri ukupnu bibliotečno-dokumentacijsku i referalnu ulogu Zbirke, te stvaranje i razvojno nadograđivanje fondova specijalizirane građe grafičke produkcije.

Danas zbirka raspolaze sa:

1. 13.345 crteža i grafičkih listova,
2. 134.200 razglednica,
3. 120.000 plakata,
4. 20.000 ovitaka knjiga,
5. 25.000 kataloga izložbi,
6. 2.000 ex librisa

Zbirka crteža

Kronološki gledano najstariji crteži koje Zbirka posjeduje su crteži autora iz druge polovice 19. stoljeća. Kako je to razdoblje bilo relativno oskudno brojem naših likovnih stvaralaca, crteži toga vremena pretežno su radovi autora stranog porijekla a koji su duže ili trajno djelovali u našoj sredini. Tako se u zbirci nalaze crteži: Huga von Hötzendorfa (Conrad Hüge von Hötzendorf) Adolfa Kniewalda, Josepha Prokscha, Ivana Zaschea. Radovi tih autora pretežno su crteži olovkom, u manjem broju akvareli, a teme su uglavnom romantični krajolici.

Time je u Kabinetu grafike stvoren bogat reprezentativan fond crteža i grafičkih listova posebno s kraja 19. stoljeća i razdoblja na prijelazu ovog stoljeća.

Grafička zbirka NSB-a sve do početka 60-ih godina nema mogućnosti veće nabave pa time ni praćenja recentne grafičke i crtačke produkcije. Zbirka se ne popunjava adekvatno djelima tog razdoblja, tako naprimjer ostaje bez i jednog rada grupe EXAT 51 te bez radova avangardnih grupa koje se pojavljuju u to vrijeme.

Tek od 1960. godine Zbirka ponovno nabavlja recentnu građu. Nastavlja popunjavanje zbirke crteža definirajući crtež u »širem« smislu s obzirom na tehniku, pa tako osim »klasičnog« crteža u zbirku ulaze kombinirane tehnike, gvaševi, močila, tempere i kolaži uz osnovnu pretpostavku izvedbe djela na papiru. Međutim, kako je bilo već rečeno, Zbirka proširuje fondove i na grafičku građu u najširem smislu te sustavno nabavlja grafičke listove, grafičke mape, faksimile, reprodukcije, plakate, razglednice, fotografije, ovitke knjiga te kao referentna zbirka i kataloge likovnih izložbi iz cijele Jugoslavije (putem obaveznog primjerka).

Nadalje, redovito se otkupljuju crteži sa Zagrebačke izložbe jugoslavenskog crteža, s pojedinačnih autorskih izložbi, s godišnjih manifestacija likovne djelatnosti u Zagrebu i Republici. Početkom sedamdesetih godina Zbirka počinje izdavačku djelatnost izdavanjem reprezentativnih monografija autora čiji radovi su u dovoljno reprezentativnom broju u sastavu fonda Grafičke zbirke. Fond se znatno obogaćuje zato što je izlaženjem monografija većina autora smatrala potrebnim da svoje radove u Zbirci nadopuni dodatnim brojem crteža radi zaokružene autorske cjeline. Tako Zbirka danas posjeduje crtačke opuse Ive Šebalja, Ivana Lovrenčića, Hrvoja Šercara, Ambroza Testena, Ede Kovačevića, Vanje Radauša, Miroslava Šuteja, Cate Dujšin, Ivana Lackovića, Ljubomira Stahova, Dimitrija Popovića, Dalibora Jelavića i Biserke Baretić. Nacionalna i sveučilišna biblioteka u redakciji Grafičke zbirke otvara svoje prostore autorima za prezentaciju svojih djela, za promociju grafičkih mapa i time približava rad slikara, grafičara dizajnera u kontekst cilja

Grafičke zbirke: stvaranja otvorenog fundusa ukupne crtačke i grafičke produkcije na tlu Hrvatske i značajnog dijela ostalih republika.

Važnost u izboru daje se podjednako mlađoj, srednjoj i starijoj generaciji umjetnika, ali se izbor obavlja i s gledišta praćenja raznolikosti, smjerova, tendencija u likovnom stvaralaštvu, kao i osebnosti rada umjetnika koji nastoje njegovati vlastiti stil izražavanja.

Primljeno: 9. 5. 1990.

¹ U svijetu mnoge nacionalne biblioteke imaju u svom sastavu zbirke crteža tako naprimjer Nacionalna biblioteka u Parizu, zatim British Library, Nacionalna biblioteka u Bruxellesu, Nacionalna biblioteka u Bernu, Univerzitetska biblioteka u Oslu, Nacionalna biblioteka Grčke u Ateni, Državna biblioteka Bugarske u Sofiji, Sveučilišna biblioteka u Varšavi, Nacionalna biblioteka Kanade u Ottawi, Kraljevska biblioteka Švedske u Stockholmu, Biblioteka »Lenjin« u Moskvi, Nacionalna biblioteka Australije u Canberri.

Albertina, zbirka crteža i grafičkih listova, u Beču samostalna je zbirka i ujedno jedna od najvećih u Evropi. Osnovao ju je Albrecht Saxe-Teschen (1732–1822). Prikupio mnogo crteža i grafika kupnjom i zamjenom. Godine 1918. prelazi u državne ruke i 1920. spaja se sa Grafičkom zbirkom Nacionalne biblioteke Austrije (Oesterreiche National Bibliothek).

Zbirka posjeduje 700.000 crteža i grafika. Među najvrednije crteže spadaju crteži Rafaela, Rubensa, Dürera, Rembrandta.

U Parizu u Muzeju Louvrea postoji poseban Departemant dessin, a u Bibliotheque National Cabinet des estampes u svom fondu ima, prema najnovijim podacima, 12.000.000 jedinica koje se odnose na crteže, grafike, reprodukcije.

U Bruxellesu Bibliotheque Royale Albert I u svom fondu ima 700.000 crteža i grafičkih listova. Biblioteka PAN Krakowie ima u fondu 110.000 listova grafika i crteža, cartography i MSS.

U publikaciji The World of learning, Europa Publications limited, 1979, navedeni su spomenuti podaci ali glavina biblioteka ne navodi posebno brojčano fondove crteža nego spojeno s drugom non book građom.

² Johann Weikhard Valvasor, bakrorezac, historiograf, etnograf, crtač (Ljubljana 1641 – Krško 1693) sakupio je zbirku grafičkih listova od 10.000 primjeraka. Tu zbirku je 1690. otkupila Zagrebačka nadbiskupija, u čijem je vlasništvu sve do danas, a čuva se u Kabinetu grafike Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

³ Br. 43672/1919, spisi NSB

⁴ Br. 4985/1945, spisi NSB

SUMMARY

The Drawings Collection of Croatian artists of the National and University Library in Zagreb

Nela Schmidichen

Following the model of other countries, a collection of prints and drawings was established in the National and University Library in Zagreb in 1918. Prints and drawings of Yugoslav and foreign artists are collected, analyzed, registered and kept in this collection. Special emphasis is laid on works of modern Croatian graphic artists.

The paper further deals with the history of the collection, its first curator Artur Schneider, and its growth through purchase and donation. The collection's conception has been changed in time, now including drawings, posters, picture postcards, ex libris, book covers, books, photographs, exhibition catalogues, calendars with reproductions, and other printed non-book material.

The Prints Collection has been developing information and reference activities, publishing monographs and organizing exhibitions with material from its holdings. The Collection also contains a reference library with general and specialized handbooks and studies. The paper presents in detail the collection of drawings with the oldest specimens reaching back to the second half of 19th century. The oldest drawings are mainly by foreign artists. The more recent ones, by modern authors, are drawings in a wider sense, i. e. combined techniques, gouaches, temperas, collages etc.